

Adviesraad voor het
Wetenschaps- en **T**echnologiebeleid

42

Communicatie over
wetenschap en techniek

november 1999

Javastraat 42
2585 AP Den Haag
tel 070 - 363 9922
fax 070 - 360 8992
e-mail: secretariaat@AWT.nl
<http://www.awt.nl/>

Inhoud

Samenvatting	5
1. Inleiding	9
2. Visie	11
2.1 Uitgangspunt	11
2.2 Rol overheid	11
2.2.1 Recht op informatie	12
2.2.2 Draagvlak voor W&T	12
2.2.3 Keuzen ten aanzien van W&T	13
2.3 Conclusie	14
3. Beleidsconsequenties vanuit de WTC-visie	15
3.1 Stichting WeTeN	15
3.1.1 Subsidie	16
3.1.2 Expertisecentrum	17
3.1.3 Beleidsadvisering	19
3.1.4 Conclusie	19
3.2 Rathenau	20
3.2.1 Doelgroep	20
3.2.2 Werkterrein	20
3.2.3 Conclusie	21
3.3 Overige instellingen	22
3.4 Budget en mandaat	22

Over wetenschap en techniek wordt op allerlei manieren gecommuniceerd tussen zeer verscheidene groepen belanghebbenden. Dit advies beperkt zich tot de rol van de overheid ten aanzien van communicatie tussen wetenschappers en het brede publiek. De AWT onderscheidt drie motieven voor het overheidsbeleid op het gebied van wetenschaps- en techniekcommunicatie (WTC):

- recht op informatie;
- draagvlak voor wetenschap en techniek;
- keuzen maken ten aanzien van wetenschap en techniek.

1. Recht op informatie

De overheid dient erop toe te zien dat de publieke onderzoekinstellingen open staan voor vragen vanuit het publiek. Immers, het onderzoek wordt door de belastingbetaler bekostigd en derhalve heeft deze recht op informatie. Universiteiten zouden actiever moeten zijn om ongevraagd en gevraagd medewerking te verlenen aan tv-programma's, interviews, populair-wetenschappelijke artikelen, openbare debatten, enzovoort.

Rol van de overheid

De overheid heeft hier volgens de AWT een controlerende taak. Om die controle uit te kunnen oefenen, bepleit de Raad dat WTC aandacht krijgt in de onderwijs- en onderzoekvisities.

2. Draagvlak voor wetenschap en techniek

Wetenschap en techniek leveren een essentiële bijdrage aan het hoge ontwikkelingsniveau van ons land. Met het oog op de toekomstige welvaart en welzijn is het van belang dat er in de samenleving een breed draagvlak bestaat voor investeringen in W&T. Van universiteiten en andere publieke onderzoekinstellingen mag verwacht worden dat zij aan verhoging van het draagvlak meewerken. Het onder 1. genoemde sluit hierbij aan.

Om het draagvlak op nationaal niveau te kunnen versterken, zijn echter ook activiteiten van belang die verder gaan dan hetgeen van afzonderlijke W&T-instellingen verwacht kan en mag worden. Hierbij valt te denken aan wetenschappelijke tv-programma's waarvoor de kosten niet opwegen tegen de inkomsten die op kijkcijfers zijn gebaseerd. De Wetenschap&TechniekWeek is een ander voorbeeld van een activiteit waarvan de kosten niet integraal door de deelnemende instellingen gedragen kunnen worden.

Rol van de overheid

De overheid heeft een taak om via WTC het draagvlak voor W&T onder de bevolking te bevorderen. De invulling behelst een subsidiërende rol. Het accent ligt bij projecten met een landelijke uitstraling die de draagkracht van afzonderlijke instellingen te boven gaat. De overheid moet die subsidies niet

zelf verdelen, maar die taak overlaten aan een intermediaire organisatie. De stichting WeTeN is hiervoor een aangewezen instrument.

Taak WeTeN

WeTeN is onlangs geëvalueerd door een commissie onder voorzitterschap van prof.dr. H. Galjaard. Deze commissie bepleit dat WeTeN minder activiteiten zelf uitvoert en zich toelegt op de subsidiëring van projecten van derden. De AWT is het volledig eens met deze aanbeveling. WeTeN moet zelf geen uitvoerder van WTC-activiteiten zijn.

Alle middelen die nu onder verschillende noemers via WeTeN worden verdeeld, moeten volgens de AWT in één subsidiefonds komen. Bij de verdeling van de middelen moet het niet gaan om kleine projecten, maar om activiteiten met een landelijke uitstraling die de draagkracht van de betrokken instellingen te boven gaat.

Voor deze taak is expertise nodig om initiatieven te stimuleren, op kwaliteit te beoordelen en organisaties te adviseren over mogelijkheden om ontbrekende expertise in te huren. WeTeN moet zich niet ontwikkelen tot expertisecentrum om zelf daadwerkelijk specifieke ondersteuning te verlenen.

3. Keuzen maken ten aanzien van wetenschap en techniek

Soms hebben wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen grote gevolgen voor de samenleving. Ons democratisch bestel vraagt dat de bevolking bij de discussie over de mogelijke gevolgen goed over de betrokken ontwikkelingen is geïnformeerd. Het kan gaan om de ontwikkeling van informatietechnologie met mogelijke gevolgen voor de privacy. Of het gaat om de vraag hoe ver we willen gaan met de nieuwe medische technologie en de ontwikkeling van biotechnologie, gelet op de mogelijke ethische gevolgen.

Rol van de overheid

Voor W&T-ontwikkelingen met grote maatschappelijke gevolgen zal de overheid op een gegeven moment moeten bepalen of en welke regelgeving nodig is. Met het oog op die besluitvorming is het essentieel dat de overheid inzicht heeft in de opvattingen van de bevolking. Dat betekent dat de overheid de taak heeft om te stimuleren dat de bovengenoemde discussies in een vroeg stadium plaatsvinden. Voor deze taak is het Rathenau Instituut in het leven geroepen.

Taak Rathenau

Het Rathenau Instituut is onlangs geëvalueerd door een commissie onder voorzitterschap van drs. W.J. van Gelder. Deze commissie bepleit dat het Rathenau Instituut zich minder direct richt op het parlement en meer nadruk legt bij discussies in de samenleving. De AWT is het hiermee eens. Hij onderstreept dat dit niet betekent dat het parlement uit beeld verdwijnt; het moet gaan om ontwikkelingen die in de toekomst tot parlementaire discussies (kunnen) leiden.

De taak van het Rathenau Instituut ligt bij ontwikkelingen van wetenschap en technologie die implicaties voor de samenleving (kunnen) hebben. De evaluatiecommissie stelt een verbreding voor, door ook in 'omgekeerde' richting te kijken. De AWT is het niet eens met dit voorstel. Voor de beoogde verbreding is een andere expertise nodig dan die voor het stimuleren van een maatschappelijk debat. Bovendien zou overlap ontstaan met verschillende organisaties die elk reeds een deel van de 'nieuwe' taken vervullen. Bij de door de evaluatiecommissie genoemde taken gaat het om de planbureaus (zoals RIVM en CPB), de adviesraden en organisaties die verkenningen uitvoeren (AWT, COS/Sectorraden en KNAW).

Mandaa t

De AWT stelt voor om de Stichting WeTeN en het Rathenau Instituut de taken te geven zoals hierboven is verwoord. Beide instellingen zouden voor een periode van vijf jaar een budget moeten krijgen dat minimaal overeenkomt met hetgeen de overheid nu op de betrokken gebieden uitgeeft. Evaluatie van missie en budget zouden over vijf jaar moeten plaatsvinden.

In mei 1999 verscheen de evaluatie van de stichting WeTeN, een grotendeels door de overheid gefinancierde instelling die tot taak heeft de communicatie over wetenschap en techniek (WTC) in de richting van het brede publiek te stimuleren.¹ De evaluatiecommissie – onder het voorzitterschap van prof.dr. H. Galjaard – signaleert een groot aantal knelpunten in het functioneren van deze stichting. Voor een deel vloeien die knelpunten voort uit het intern functioneren van WeTeN. Een belangrijk deel van de problemen wordt echter geweten aan het beleid van de landelijke overheid. De overheid zou geen duidelijke WTC-visie hebben. Dit verwijt is door de overheid ter harte genomen: in het *Wetenschapsbudget 2000* is aangekondigd dat de ministers van OCenW en EZ eind 1999 een beleidsdocument zullen uitbrengen over de communicatie over wetenschap en techniek. Ter voorbereiding op dat document is de AWT gevraagd om een advies over de door de overheid te ontwikkelen WTC-visie.

Op basis van hun visie op WTC willen de ministers van OCenW en EZ hun reactie op de evaluatie van de stichting WeTeN formuleren. Tegelijkertijd willen de bewindslieden reageren op de evaluatie van het Rathenau Instituut, een andere grotendeels door de overheid gefinancierde instelling met taken in de sfeer van WTC. Het rapport van deze evaluatiecommissie – onder voorzitterschap van drs. W.J. van Gelder – verscheen onlangs.²

In hoofdstuk 2 geeft de Raad zijn visie op de rol van de overheid op het gebied van WTC. In hoofdstuk 3 gaat hij na welke consequenties deze visie heeft voor het overheidsbeleid. Mede gelet op de beperkte tijd die voor dit advies beschikbaar was – de adviesaanvraag werd eind augustus ingediend – concentreert de Raad zich op de stichting WeTeN en het Rathenau Instituut. Daarbij worden de genoemde evaluaties betrokken.

¹ *Kiezen voor Kracht en Kwaliteit. Rapportage van de evaluatie van de stichting WeTeN.* Den Haag, 12 mei 1999.

² *Niet kiezen, maar verhelderen. Een evaluatie van het functioneren van het Rathenau Instituut in de periode 1992-1998.* November 1999.

Deze evaluatie kon bij de voorbereiding van dit advies worden betrokken doordat de Raad kennis kon nemen van concepten van het evaluatierapport. De Raad is de evaluatiecommissie zeer erkentelijk voor deze medewerking.

2 Visie

2.1 Uitgangspunt

Wetenschap en techniek (W&T) leveren een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van onze samenleving. Voor de welvaart en het welzijn van de huidige en de komende generaties heeft de overheid een taak in het (mede) financieren van W&T. Deze taak vertaalt zich in de bekostiging van onderzoek bij universiteiten, departementale onderzoeksinstituten, TNO/gti's en in het subsidiëren van R&D binnen bedrijven.

Deze onderzoeksorganisaties hebben ieder hun eigen taken en doelgroepen. Communicatie met hun doelgroepen behoort tot de wezenlijke taken van deze organisaties. De overheid heeft hiervoor geen eigen visie te ontwikkelen. De beoordeling van deze communicatie behoort een integraal onderdeel te vormen van de reguliere evaluaties van die organisaties.

Gelet op de adviesaanvraag kan de Raad zich in dit advies concentreren op de communicatie tussen het onderzoeksveld en het brede publiek. Communicatie tussen onderzoekers onderling en met hun specifieke doelgroepen komen in dit advies niet verder aan de orde.

2.2 Rol overheid

De Raad concentreert zich in dit advies op de rol van de overheid in de communicatie over W&T met het brede publiek, hierna WTC te noemen. Hij zal dit invullen aan de hand van de onderscheiden motieven voor die communicatie, te weten:

1. *Recht op informatie.*
De samenleving betaalt het (publieke) onderzoek en heeft uit dien hoofde recht om kennis te nemen van de resultaten die met het belastinggeld worden behaald.
2. *Draagvlak voor W&T.*
Gelet op het belang van W&T voor de welvaart en het welzijn van de huidige en toekomstige generaties, moet de samenleving bereid blijven te investeren in W&T.
3. *Keuzen maken ten aanzien van W&T.*
De samenleving wil soms kiezen wat wel en wat niet mag of moet op het gebied van wetenschappelijk en technologisch onderzoek.

Voor de hierboven genoemde motieven werkt de Raad de overheidstaak ten aanzien van WTC nader uit.

2.2.1 Recht op informatie

De burgers hebben het recht om kennis te nemen van de resultaten die met hun belastinggeld zijn behaald. Om van dit recht gebruik te kunnen maken, moet informatie op het gebied van W&T toegankelijk zijn voor het brede publiek. Het behoort tot de taak van publiek-gefinancierde instellingen om die toegankelijkheid te realiseren. Dit vraagt om een actieve verspreiding van W&T-kennis en om een uitnodigende houding ten aanzien van mensen die informatie zoeken. Bij dat laatste valt te denken aan universiteitsbibliotheken die voor het publiek toegankelijk zijn en aan *web-sites* die zodanig zijn ingericht dat ook het brede publiek de weg naar de gewenste informatie kan vinden.

Een goede manier om W&T-informatie bij het geïnteresseerde publiek te brengen, is door onderzoekers de ruimte te geven om mee te werken aan publieksactiviteiten, zoals lezingen, interviews, populair wetenschappelijke artikelen, tv-programma's en tentoonstellingen. Deze dienstverlening telt bij de reguliere beoordelingsmechanismen van de instellingen echter veel minder zwaar dan communicatie binnen de betrokken discipline; artikelen in dag- en weekbladen en in populair wetenschappelijke tijdschriften tellen niet of nauwelijks mee in de beoordeling van het onderzoek. Maatschappelijke dienstverlening vormt volgens de Raad een integraal onderdeel van de missie van publiek-gefinancierde onderzoeksinstituten. Voor de universiteiten is zelfs in de wet vastgelegd dat maatschappelijke dienstverlening, naast onderwijs en onderzoek, tot de taken behoort. Echter, wat niet wordt getoetst, sneeuwt onder ten gunste van de wel getoetste taken. Aangezien de universiteiten worden beoordeeld en afgerekend op de kwaliteit en kwantiteit van onderwijs en onderzoek, bestaat het gevaar dat universiteiten het actieve WTC-beleid inperken tot voorlichtingsactiviteiten gericht op de werving van studenten voor de eigen instelling. De Raad bepleit om de communicatie over W&T naar het brede publiek te betrekken in de beoordelingen binnen het bestaande systeem van onderwijs- en onderzoeksvisitatie.

2.2.2 Draagvlak voor W&T

Inspanningen op het gebied van wetenschap en technologie hebben in de loop der jaren veel bijgedragen aan het hoge ontwikkelingsniveau van ons land. W&T vormen niet de enige factor, maar wel een onmisbare ondersteunende initiator. Om te voorkomen dat die ondersteuning te zwak wordt, moet in een democratische samenleving een breed draagvlak bestaan om in W&T te investeren. Daarbij is met name ook een draagvlak van belang onder jonge mensen, zodat die hun talenten willen inzetten om de grenzen van het weten en kunnen te verleggen.

De primaire verantwoordelijkheid voor dit draagvlak ligt in de ogen van de Raad bij de partijen in het onderzoeksveld. Die verantwoordelijkheid zal meer worden genomen naarmate WTC nadrukkelijker als een integraal onderdeel van de missie van publieke onderzoeksinstituten wordt beoordeeld. Dit punt is hiervoor reeds benadrukt.

De verantwoordelijkheid voor versterking van het WTC-draagvlak kan echter niet geheel op de (financiële) schouders van deze partijen worden gelegd.

Gelet op het brede maatschappelijke belang kan het nodig zijn dat de overheid aanvullende middelen beschikbaar stelt. Zo kan van de afzonderlijke deelnemers aan de jaarlijkse Wetenschap&TechniekWeek moeilijk worden verlangd dat zij de overheadkosten van de landelijke campagne dragen.

Communicatie is meer dan voorlichting; het is informatieverkeer in twee richtingen. Dat betekent onder andere dat het initiatief tot WTC-activiteiten niet alleen van W&T-instellingen komt, maar ook vanuit de samenleving. Het behoort tot de onder §2.2.1 geformuleerde missie dat onderzoeksinstellingen meewerken aan WTC-initiatieven vanuit de samenleving. De (financiële) verantwoordelijkheid voor dergelijke maatschappelijke WTC-initiatieven overstijgt echter soms de missie van W&T-instellingen. Financiële steun van de overheid kan nodig zijn als de WTC-activiteiten niet (volledig) langs gebruikelijke wegen gerealiseerd kunnen worden. Bijvoorbeeld omdat de initiatiefnemers zelf niet over financiële middelen beschikken of omdat WTC-activiteiten niet binnen het gangbare marktmechanisme van de grond komen. De kosten van een wetenschappelijk tv-programma kunnen bijvoorbeeld zo hoog zijn dat omroeporganisaties dergelijke uitzendingen niet volledig uit de reguliere inkomsten kunnen dekken. Aanvullende overheidsfinanciering biedt dan uitkomst, zoals dat ook gebeurt op de gebieden cultuur en consumentenvoorlichting.

De overheid moet niet zelf concrete communicatieprojecten opzetten maar zich beperken tot het ondersteunen van initiatieven uit het veld.

De overheid kan er voor kiezen om extra aandacht te besteden aan WTC voor specifieke doelgroepen; ouderen, jongeren, politici, allochtonen, vrouwen, mensen met een technische belangstelling of juist mensen die volledig a-technisch zijn, enzovoort. Met name de scholieren in het basis- en voortgezet onderwijs vormen een doelgroep die voor het draagvlak van W&T van groot belang is; die groep vormt het draagvlak waar het W&T-systeem van de toekomst op moet rusten.

2.2.3 Keuzen ten aanzien van W&T

Soms hebben wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen grote gevolgen voor de maatschappij. Het hoort bij een democratie dat de samenleving over (de mogelijke gevolgen van) dergelijke ontwikkelingen wordt geïnformeerd. Wat zijn de voor- en nadelen van de ontwikkeling van de informatietechnologie in relatie tot werkgelegenheid, privacy, enzovoort. Het hoort eveneens bij een democratie dat de samenleving randvoorwaarden kan stellen om de nadelen te beteugelen of de voordelen uit te buiten. Het gaat daarbij niet alleen om randvoorwaarden vanwege mogelijke toepassingen; het is soms ook nodig om beperkingen op te leggen aan de wetenschapsbeoefening zelf vanwege mogelijke risico's, zoals radioactief onderzoek dat alleen onder stringente veiligheidseisen verantwoord is. Daarnaast wil de samenleving soms paal en perk stellen aan onderzoek waarvan men de mogelijke resultaten – bijvoorbeeld het kloneren van mensen – onder geen beding wil toepassen.

2.3 Conclusie

De vraag of en welke randvoorwaarden ten aanzien van bepaalde ontwikkelingen op W&T-gebied nodig zijn, moet de overheid uiteindelijk via regelgeving beantwoorden. Om dat antwoord te kunnen geven, is het van belang dat de gevoeligheden rond het betrokken onderzoek in kaart worden gebracht.

De Raad ziet het als taak van de overheid om er voor te zorgen dat tijdig brede maatschappelijke discussies plaatsvinden over kennisgebieden waarbinnen zich ontwikkelingen voordoen die grote maatschappelijke implicaties kunnen hebben.

De Raad onderscheidt drie motieven om communicatie over wetenschap en techniek naar het brede publiek te bevorderen. Voor elk van die motieven heeft de overheid een andere taak:

- Het behoort tot de missie van publiek-gefinancierde onderzoeksinstituten om te zorgen dat burgers gebruik kunnen maken van hun *recht op informatie*. De overheid vervult in dezen een *controlerende rol*. Om die controle uit te kunnen oefenen, bepleit de Raad dat WTC aandacht krijgt in de onderwijs- en onderzoeksvisities.
- De overheid heeft een taak om via WTC *het draagvlak voor W&T* onder de bevolking te versterken. De invulling behelst een *stimulerende, subsidiërende rol*. Het accent ligt bij projecten met een landelijke uitstraling die de draagkracht van afzonderlijke instellingen te boven gaat. De overheid moet die subsidies niet zelf verdelen, maar overlaten aan een intermediaire organisatie.
- Om de samenleving in staat te stellen om *keuzen ten aanzien van W&T* te maken, moet de overheid er voor zorgen dat in een vroeg stadium *discussie wordt gestimuleerd* over W&T-ontwikkelingen die grote maatschappelijke consequenties (kunnen) hebben.

Beleidsconsequenties vanuit de WTC-visie

3

Zoals vermeld, hangt de adviesaanvraag samen met de evaluatie van twee door de overheid gefinancierde instanties met belangrijke taken op het gebied van WTC; de stichting WeTeN en het Rathenau Instituut. De overheid wil aan de hand van een brede visie op WTC haar reactie op beide evaluaties bepalen. Beide instellingen spelen al vijftien jaar een centrale rol in het overheidsbeleid ten aanzien van WTC.

Een belangrijke basis voor dat beleid werd in 1984 gelegd met de nota Integratie van Wetenschap en Technologie in de Samenleving (IWTS). De besluitvorming over de IWTS-nota leidde tot de oprichting van twee organisaties, de Stichting voor Publieksvoorlichting over Wetenschap en Technologie (PWT) en de Nederlandse Organisatie voor Technologie Assessment (NOTA). NOTA is de voorloper van het Rathenau Instituut. WeTeN is ontstaan uit een fusie tussen PWT en de stichting Wetenschap&TechniekWeek.

In dit hoofdstuk beschouwt de Raad de evaluaties van de stichting WeTeN en het Rathenau Instituut vanuit de visie die hij in hoofdstuk 2 heeft beschreven. In deze evaluaties wordt stilgestaan bij het feitelijk functioneren van de betrokken instellingen. In dit advies gaat het speciaal om de aanbevelingen die worden gedaan ten aanzien van de missie van de beide instituten. Aan het eind van dit hoofdstuk gaat de Raad in op andere door de overheid gefinancierde instellingen met een WTC-missie.

3.1 Stichting WeTeN

De stichting WeTeN heeft als taak:

- Het bevorderen van kennis, inzicht, actieve deelname en discussie met betrekking tot wetenschap en techniek bij een breed publiek.
- Het verduidelijken van de mogelijke implicaties van wetenschappelijke en technische ontwikkelingen voor het sociale, culturele en economische leven.

De stichting WeTeN beschikt over een jaarlijks budget van ongeveer 7 miljoen gulden. Hiervan is 90% afkomstig van de ministeries van EZ en OCenW.

In dit advies concentreert de Raad zich op de vraag welke taken WeTeN zou moeten vervullen in het licht van de visie die in hoofdstuk 2 is beschreven. Daar concludeerde de Raad dat de overheid een subsidiërende rol heeft voor WTC om in de samenleving het draagvlak voor wetenschap en technologie te versterken. De stichting WeTeN is het meest uitgesproken instrument dat de overheid voor dit doel ter beschikking heeft. Bezien vanuit zijn WTC-visie is er dus een bestaansrecht voor een organisatie met een taakstelling als die van de stichting WeTeN.

In het rapport van de evaluatiecommissie komen verschillende taken aan de orde die WeTeN vervult of zou moeten vervullen. Deze taken zijn in drie categorieën onder te brengen: subsidieverstrekking, expertisecentrum en beleidsadvisering. Vanuit zijn WTC-visie zal de Raad de missie van WeTeN beschouwen voor elk van deze drie taken.

3.1.1 *Subsidie*

Op basis van het evaluatierapport valt een vierdeling aan te brengen in de middelen die WeTeN besteedt aan communicatie:

- een door de overheid geormerkt fonds, "de Voorziening", voor WTC-organisaties die zelf over weinig middelen beschikken;
- de Wetenschap&TechniekWeek;
- publiekscommunicatie die WeTeN zelf organiseert;
- subsidie aan derden om WTC-projecten uit te voeren.

De evaluatiecommissie stelt voor dat WeTeN minder activiteiten zelf uitvoert en meer nadruk legt bij subsidies voor projecten die door derden worden uitgevoerd. De Raad ondersteunt deze conclusie van harte. Het is in zijn algemeenheid moeilijk om én projecten te beoordelen/subsidiëren én projecten zelf uit te voeren. Externe projecten moeten in dat geval immers concurreren met eigen projecten. Bovendien dreigt het gevaar dat de nadruk komt te liggen bij de uitvoering van de eigen projecten en dat te weinig nadruk wordt gelegd op versterking van de kwaliteit van externe projecten. Uit het evaluatierapport valt af te leiden dat dit spanningsveld zich bij WeTeN ook daadwerkelijk heeft voorgedaan. De conclusie van de Raad is dat WeTeN zich moet concentreren op de taak om subsidies toe te kennen. Omdat veel initiatieven gebaat zijn bij professionele steun, gaat deze subsidiërende taak verder dan het louter tegen elkaar afwegen van subsidieaanvragen. Onder §3.1.2 gaat de Raad nader in op de expertise waarover WeTeN zou moeten beschikken om de subsidiërende rol op een kwalitatief hoog niveau uit te kunnen voeren.

De evaluatiecommissie laat zich niet expliciet uit over de vraag of de projecten die WeTeN zelf uitvoert, opgeheven of elders ondergebracht zouden moeten worden. In verschillende gevallen acht de Raad verzelfstandiging of overheveling naar een andere instelling gewenst. Als voorbeeld wil de Raad de Wetenschap&TechniekWeek noemen. In deze W&T-week stellen tal van onderzoeksorganisaties hun deuren open voor het publiek. Het is een van de weinige WTC-activiteiten waar het brede publiek wordt geïnformeerd over hedendaagse W&T-ontwikkelingen. Deze week is ook uiterst nuttig voor de onderzoeksinstellingen. Onderzoekers worden geconfronteerd met vragen die binnen de kring van geïnteresseerde leken leven; zij krijgen daarmee een beeld van de maatschappelijke perceptie van hun vakgebied.

De Raad stelt voor dat WeTeN zich concentreert op de subsidiërende rol. Alle financiële steun die de overheid beschikbaar stelt voor versterking van het draagvlak voor W&T onder het brede publiek, zou bij WeTeN in één subsidiefonds terecht moeten komen.

Het subsidiefonds moet bestaan uit de middelen die thans gaan naar:

- WTC-activiteiten die WeTeN nu nog in huis uitvoert (inclusief W&T-Week);
- projecten bij derden die WeTeN subsidieert;
- financiële steun aan instellingen (“de Voorziening”);
- WTC-activiteiten die de overheid thans nog buiten WeTeN om subsidieert.

Dat laatste punt vloeit voort uit de eerdere stellingname dat de overheid de steun aan initiatieven moet toevertrouwen aan een intermediaire organisatie. De Raad wil hierbij evenwel een uitzondering maken voor grote investeringen, zoals de kosten van nationale publieksinstellingen als Naturalis en newMetropolis. Die kosten zijn van een zodanige omvang dat moeilijk een afweging valt te maken met de doorsneeprojecten die WeTeN financiert. Dergelijke projecten vergen aparte politieke besluitvorming.

De Raad verwacht dat door deze bundeling en concentratie de transparantie en de kwaliteit van de WTC-activiteiten zal toenemen.

Focusering subsidie

De evaluatiecommissie constateert een versnippering van de subsidies, zowel financieel – de ondersteuning begint al bij f 250,- per project – als thematisch. Bij dat laatste wordt gemeld dat binnen WeTeN discussies plaatsvinden over de vraag of financiële steun zich primair moet richten op projecten die het werkplan van WeTeN ondersteunen, of dat juist moet worden gekozen voor diversiteit.

De Raad heeft hiervoor geconcludeerd dat de overheid bij haar steun voor WTC moet aansluiten bij initiatieven uit het veld. Dit betekent dat WeTeN, als instrument om die steun te verlenen, het initiatief eveneens bij het veld moet leggen. Het ontwikkelen van een eigen inhoudelijk sturend werkplan als richtsnoer voor de subsidiëring past niet bij deze missie van WeTeN.

De Raad meent dat WeTeN zich primair moet richten op projecten met een landelijke uitstraling die de draagkracht van de betrokken instellingen te boven gaat. Voor initiatieven waarvan de draagvlakversterkende rol tot een regio beperkt blijft, kan ook een beroep worden gedaan op subsidie van lokale overheden, zoals in veel gevallen gebeurt. Bijvoorbeeld door de diverse *science centra* die in verschillende regio's worden of zijn opgezet. Samen zijn die centra van nationale betekenis en de Raad acht het zeer goed denkbaar dat gezamenlijke projecten van deze centra door WeTeN worden gesubsidieerd. Te denken valt aan het ontwikkelen van rondreizende tentoonstellingen of het gezamenlijk inkopen van buitenlandse exposities.

3.1.2 Expertisecentrum

De evaluatiecommissie herhaalt een conclusie uit een eerdere evaluatie dat WeTeN zich moet ontwikkelen tot expertisecentrum. Daarbij tekent de commissie aan dat de afbakening van het begrip niet eenduidig is. Sommigen bepleiten een beperkte afbakening terwijl anderen voor een uitgebreide taakstelling kiezen.

Er is een beperkte afbakening mogelijk, waarbij de nadruk ligt op een gedegen kennis van het WTC-veld in eigen land en een overzicht van de

situatie in het buitenland. Op basis van die deskundigheid kunnen initiatiefnemers worden geadviseerd. Bij deze beperkte taak is de rol van expert vergelijkbaar met die van een makelaar. Deze rol impliceert dat WeTeN het WTC-veld goed moet kennen zonder zelf actief aan WTC te doen.

Er is ook een ruimere afbakening mogelijk, waarbij uitvoerders van WTC-activiteiten een beroep op WeTeN kunnen doen voor specifieke deskundige ondersteuning. Dit vraagt om een actieve ondersteuning van spelers in het veld. Deze taak gaat aanmerkelijk verder dan die van makelaar.

De evaluatiecommissie bepleit voor WeTeN een ruime omschrijving van de expertisefunctie. De Raad meent dat WeTeN zich moet concentreren op de subsidiërende rol. Voor die taak volstaat een nauwe afbakening van de expertiserol. Hieronder wordt die keuze toegelicht.

Deskundigheidsbevordering

Het is geen eenvoudige opgave om een breed publiek te informeren over ontwikkelingen op het gebied van wetenschap en techniek. Deskundige ondersteuning zal de effectiviteit van de verschillende initiatieven zeker ten goede komen. De specifieke steun die nodig is, zal echter van geval tot geval verschillen. Wetenschappers die voor een breed publiek lezingen verzorgen, hebben andere kennis nodig dan de organisatoren van publiekslezingen. De ondersteuning die een publiekssterrenwacht nodig heeft, verschilt sterk van die van een ontdekhoek. In veel gevallen zullen WTC-initiatieven ook andere dan WTC-deskundigheid nodig hebben. Hoe maak je het initiatief bedrijfsmatig en juridisch levensvatbaar?

De conclusie dat deskundige ondersteuning nodig is, betekent volgens de Raad niet dat WeTeN daar zelf de benodigde deskundigheid voor moet ontwikkelen. Het gaat er veeleer om dat bewaakt wordt dat de afzonderlijke projecten die WeTeN subsidieert, voldoende deskundig worden opgezet. Ontbrekende deskundigheid kan elders worden ingehuurd. In het ene geval wordt een accountant ingehuurd, in een ander geval gaat een initiatiefnemer op studiereis om kennis te nemen van projecten die elders geslaagd zijn, enzovoort. De Raad ziet het als een taak van WeTeN om te beoordelen of de projecten met voldoende kennis van zaken zullen worden uitgevoerd. Waar nodig kan worden meegedacht en geadviseerd over mogelijkheden om ontbrekende kennis in te huren.

Overzicht WTC-veld

De evaluatiecommissie constateert dat WeTeN onvoldoende overziet wat er in Nederland op WTC-gebied gebeurt. Zo'n overzicht acht de Raad wel relevant om initiatiefnemers in aanraking te kunnen brengen met andere instanties die op dat terrein actief zijn. Het overzicht is ook nodig om te voorkomen dat subsidie wordt gegeven voor een project dat elders al bestaat. Kennis van WTC-ontwikkelingen in het buitenland kan van belang zijn omdat goede voorbeelden inspirerend kunnen werken voor Nederlandse initiatiefnemers.

Overzicht van het WTC-veld is ook van belang om het accent te kunnen leggen bij projecten die het nationale draagvlak voor W&T versterken. Als op een bepaald gebied instellingen activiteiten ontwikkelen voor de eigen regio, is

het denkbaar dat onderlinge samenwerking tot een nationale uitstraling kan leiden. Vanuit het overzicht van het WTC-veld is WeTeN bij uitstek de instantie om dergelijke perspectieven te signaleren. WeTeN kan stimuleren dat in het veld projecten worden ontwikkeld die tot een specifieke landelijke uitstraling leiden. Eventuele projectvoorstellen kunnen vervolgens meedingen naar de subsidie die WeTeN te verdelen heeft. Zoals hiervoor is aangegeven, moet WeTeN er niet toe overgaan om zelf de uitvoering ter hand te nemen als er geen voorstellen komen of als er buiten WeTeN geen instantie is die onderdak aan dat project kan of wil geven. Die conclusie is niet alleen principieel – ongewenste vermenging van taken – maar ook praktisch; als niemand het project wil adopteren, is de kans uiterst klein dat uitvoering binnen WeTeN zal leiden tot een versterking van het W&T-draagvlak.

Het overzicht van het veld hoeft volgens de Raad niet zo ver te gaan dat WeTeN de taak krijgt als dé vraagbaak op te treden voor burgers of intermediairs op het gebied van wetenschap en techniek. Er zijn meerdere instanties – zoals KNAW, NWO, VSNU en TNO – die dichter bij de dagelijkse wetenschapsbeoefening staan en elk apart of in onderlinge afstemming de landelijke vraagbaakfunctie zouden kunnen vervullen.

3.1.3 Beleidsadvisering

De evaluatiecommissie constateert dat WeTeN zich niet heeft ontwikkeld tot een instantie die de overheid gezaghebbend over het WTC-beleid kan adviseren. De commissie bepleit dat WeTeN die functie oppakt.

De Raad acht het ongewenst dat beleidsadvisering een taak van WeTeN wordt. Daarvoor wijkt het advieswerk te sterk af van de primaire taak van WeTeN, namelijk de kwaliteitsbeoordeling en -bevordering van WTC-projecten. Omdat WTC een integraal onderdeel is van het W&T-beleid kan in voorkomende gevallen advies worden gevraagd aan de AWT. Zoals dat thans ook gebeurt. Als het gaat om de benutting van WTC in het onderwijs is de Onderwijsraad het aangewezen advieslichaam.

3.1.4 Conclusie

WeTeN moet zich concentreren op het stimuleren en subsidiëren van WTC-initiatieven vanuit het W&T-veld, de samenleving of intermediaire organisaties.

WeTeN moet zelf geen uitvoerder van WTC zijn. Dit betekent dat WTC-activiteiten die nu binnen de Stichting worden uitgevoerd, beëindigd of elders ondergebracht moeten worden. Dat geldt ook voor de organisatie van de landelijke Wetenschap&TechniekWeek. De middelen voor de afgestoten activiteiten vloeien samen met de subsidies voor externe projecten en de steun voor permanente organisaties (“de Voorziening”) in één fonds.

Voor de subsidierol is expertise nodig teneinde de initiatieven op kwaliteit te kunnen beoordelen en organisaties te kunnen adviseren over mogelijkheden om ontbrekende expertise in te huren. WeTeN moet zich niet ontwikkelen tot expertisecentrum om zelf daadwerkelijk specifieke ondersteuning te verlenen.

Rathenau 3.2

Het Rathenau Instituut krijgt jaarlijks ongeveer 3,5 miljoen gulden subsidie van de overheid om bij te dragen aan het maatschappelijk debat en de publieke oordeelsvorming over vraagstukken die een gevolg zijn van of samenhangen met wetenschappelijke ontwikkelingen, waaronder de ethische aspecten daarvan. Met deze taakomschrijving uit het instellingsbesluit (artikel 2) vervult het Rathenau Instituut een van de WTC-taken die de Raad in hoofdstuk 2 aan de overheid heeft toegeschreven.

De evaluatiecommissie vindt deze taakomschrijving onduidelijk. Uit het evaluatierapport blijkt echter niet direct waarom. Wel is duidelijk dat de evaluatiecommissie in twee opzichten een belangrijke verbreding van het werkterrein bepleit:

- De commissie meent dat het Rathenau Instituut de doelgroep breder moet kiezen. Nu zou het accent te sterk bij het parlement liggen en de commissie meent dat de samenleving als geheel de doelgroep moet zijn.
- De commissie wil het inhoudelijke werkterrein verbreden door het Rathenau Instituut ook taken te geven ten aanzien van maatschappelijke knelpunten waarin wetenschap en technologie een rol spelen.

3.2.1 Doelgroep

In hoofdstuk 2 heeft de Raad betoogd dat de overheid tijdig discussies binnen de samenleving moet bevorderen over ontwikkelingen op het gebied van wetenschap en technologie die grote maatschappelijke gevolgen (kunnen) hebben. Die discussie is vooral van belang met het oog op eventuele regelgeving. De overheid moet deze discussie niet zelf entameren, maar de stimulering van die discussie uitbesteden. Het Rathenau Instituut is in de ogen van de Raad hiervoor de geëigende instantie.

De Raad is het eens met de evaluatiecommissie dat het Rathenau Instituut zich moet richten op het stimuleren van discussies in de maatschappij over ontwikkelingen op het gebied van Wetenschap en Technologie. Hij bepleit wel een inperking tot die onderwerpen waarvoor (op termijn) politieke besluitvorming nodig kan zijn.

3.2.2 Werkterrein

De Raad meent dat het Rathenau Instituut zich moet concentreren op het stimuleren van discussies over die wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen die grote maatschappelijke consequenties kunnen hebben.

De evaluatiecommissie bepleit dat het Rathenau Instituut ook in 'omgekeerde' richting kijkt; welke kennis op het gebied van wetenschap en technologie is beschikbaar c.q. nodig voor de oplossing van maatschappelijke knelpunten.

De Raad is het niet eens met de evaluatiecommissie om het inhoudelijk werkterrein van het Rathenau Instituut te verbreden. Hij licht dit hieronder toe.

Bij de maatschappelijke behoefte is onderscheid te maken in:

- kennis om bestaande knelpunten op te lossen;
- kennis die ontwikkeld moet worden, gelet op de behoefte op de langere termijn.

Actuele knelpunten

De evaluatiecommissie bepleit dat het Rathenau Instituut deelneemt aan de maatschappelijke debatten waarin wetenschap en technologie een rol spelen. Gegeven het feit dat wetenschap en technologie grote delen van het maatschappelijk leven beïnvloeden, impliceert die taak een zeer breed werkkterrein. Dat blijkt de commissie ook te bedoelen, gegeven de voorbeelden waar het Rathenau Instituut ten onrechte stil zou zijn gebleven; de discussie over de uitbreiding van Schiphol en de aanleg van de Betuwelijn.

Als de politiek behoefte heeft aan aanvullende informatie of aan een onafhankelijk oordeel over maatschappelijke vraagstukken, dan zijn er speciale instituten om de ontbrekende informatie aan te leveren of om een onafhankelijk advies te geven. Wat betreft de informatie valt te denken aan instanties als het CPB en het RIVM. Voor onafhankelijk advies heeft de overheid recentelijk het stelsel van adviesraden vernieuwd. Over de genoemde voorbeelden kunnen bijvoorbeeld de Raad voor Verkeer en Waterstaat en de VROM-Raad om advies worden gevraagd. Binnen de vernieuwde opzet heeft ook het parlement de mogelijkheid om advies te vragen. Als niet of onvoldoende wordt voorzien in de behoefte aan informatie of advies, kan dat aanleiding zijn om de bedoelde instanties kritisch te evalueren. De Raad acht het ongewenst om in dat geval het Rathenau Instituut met de genoemde taken te belasten. Niet alleen omdat dit zou leiden tot onduidelijke taakafbakeningen tussen verschillende instanties. Minstens zo belangrijk is dat de voorgestelde verbreding een heel andere expertise vereist – domeindeskundigheid op de verschillende onderwerpen – dan nodig is voor het organiseren van debatten.

Langetermijnbehoefte

De vraag naar de maatschappelijke behoefte aan wetenschappelijke en technologische kennis is zeer relevant. In verschillende Europese landen voeren met het Rathenau Instituut verwante instellingen verkenningen uit naar die kennisbehoefte. In ons land kent de overheid ook een steeds belangrijkere rol aan dergelijke verkenningen toe. In het *Wetenschapsbudget 2000* zijn daarbij aan drie instellingen taken toegedacht; de AWT, de COS/Sectorraden en de KNAW. Gegeven deze ontwikkeling acht de Raad het ongewenst dat het Rathenau Instituut zich verder op de weg van verkenningen begeeft.

3.2.3 Conclusie

Het Rathenau Instituut moet zich richten op het organiseren van maatschappelijke debatten over ontwikkelingen binnen wetenschap en technologie die grote maatschappelijke consequenties (kunnen) hebben en waarvoor naar verwachting op termijn politieke besluitvorming nodig is. De vraag welke W&T-kennis beschikbaar c.q. nodig is voor de oplossing van maatschappelijk problemen, moet aan anderen worden overgelaten.

3.3 Overige instellingen

In de inleiding is aangegeven dat de evaluatie van de stichting WeTeN een belangrijke aanleiding vormde voor de adviesaanvraag aan de AWT. Het gebrek aan visie van de overheid werd volgens de evaluatiecommissie geïllustreerd door het feit dat er verschillende – (mede) door de overheid gefinancierde – instellingen zijn met taken die ook zijn toegedacht aan de stichting WeTeN. Als voorbeelden noemt de evaluatiecommissie het Rathenau Instituut, de Stichting Bio-Wetenschappen en Maatschappij, de Stichting Toekomstbeeld der Techniek (STT), en AXIS, het Nationaal Platform voor Natuur en Techniek in Onderwijs en Arbeidsmarkt. In het *Wetenschapsbudget 2000* is deze opsomming overgenomen, hetgeen betekent dat de overheid in haar WTC-visie tenminste helderheid hoopt te verschaffen over de verhouding tussen WeTeN en de genoemde instellingen.

In het evaluatierapport van het Rathenau Instituut worden minder knelpunten in de taakafbakening met andere instellingen geconstateerd. De evaluatiecommissie noemt in haar rapport wel enkele instanties die opereren op aanpalende terreinen van het Rathenau Instituut: de sectorraden, WeTeN, STT en AXIS.

Als WeTeN zich beperkt tot de subsidiërende rol en als het Rathenau Instituut zich concentreert op ontwikkelingen binnen het domein van wetenschap en technologie die grote maatschappelijke implicaties kunnen hebben, wordt de taakafbakening met andere instituten minder problematisch.

Naast de bovengenoemde instellingen zijn er ook enkele wetenschapsmusea en Science Centra die van de nationale overheid middelen krijgen, zoals het Teylers Museum in Haarlem, Naturalis in Leiden en newMetropolis in Amsterdam. Deze instellingen hebben een uitvoerende taak, en verschillen daarmee sterk van de subsidieverstrekende taak die de Raad voor WeTeN bepleit. Als bovengenoemde en andere instituten een beroep willen doen op overheidsmiddelen voor de uitvoering van specifieke WTC-projecten, is WeTeN het aanspreekpunt.

3.4 Budget en mandaat

De evaluatiecommissie van de stichting WeTeN bepleit in haar rapport dat de overheid de mogelijkheid moet openhouden om het budget voor WeTeN de komende tijd te verhogen. Die verhoging acht de evaluatiecommissie echter alleen verantwoord als er een helder strategisch plan ligt en er aanwijzingen zijn voor een goede werkwijze binnen de stichting WeTeN.

Vergeleken met een aantal andere landen is in Nederland de expliciete steun voor WTC van overheidszijde gering. Dat hoeft op zich niet te betekenen dat WTC ook minder aandacht krijgt; het accent moet immers bij de W&T-instellingen liggen die WTC als integraal onderdeel van hun missie opvatten.

Naarmate W&T-organisaties meer WTC-activiteiten ontwikkelen, is minder expliciete steun van overheidszijde nodig. Of en in hoeverre meer additionele steun nodig is, kan op basis van het rapport van de evaluatiecommissie WeTeN niet worden beoordeeld.

WTC beperkt zich echter niet tot activiteiten die W&T-instellingen in het kader van hun eigen missie ontwikkelen. Ook vanuit de samenleving worden veel initiatieven genomen. De vraag hoeveel middelen daarvoor nodig zijn, valt slechts voor een deel te beantwoorden op basis van de huidige behoefte aan financiële steun. Die behoefte wordt namelijk mede bepaald door de beschikbaar gestelde middelen. Als de financiële ruimte toeneemt, zal WeTeN met meer succes potentiële initiatiefnemers kunnen stimuleren om grootschalige projecten te ontwikkelen die op nationale schaal tot een versterking van het draagvlak voor W&T kunnen leiden. De Raad denkt hierbij aan de inrichting en vernieuwing van nationale publiekscentra voor wetenschap en techniek en aan de productie van tv-series.

Het is aan de politiek hoeveel middelen de overheid expliciet aan WTC zou moeten besteden. In hoeverre WeTeN in staat zal zijn om via de subsidies hoogwaardige projecten te genereren, moet nog afgewacht worden. Tot nu toe is de subsidiërende taak bij WeTeN immers niet op de voorgrond getreden. Bovendien signaleert de evaluatiecommissie grote tekortkomingen in het huidige functioneren van WeTeN. De vraag of en hoeveel middelen WeTeN met succes kan inzetten, valt pas te beoordelen als er meer geslaagde voorbeelden zijn van gesubsidieerde projecten die hebben geleid tot een versterking van het draagvlak voor W&T.

De Raad stelt voor om het totale budget van de nationale overheid voor WTC voorlopig tenminste op het huidige niveau vast te stellen en WeTeN de taak te geven deze middelen in te zetten. Als WeTeN deze taak goed weet uit te voeren, zal gaandeweg een reëel beeld ontstaan van het budget dat effectief is voor WTC. Over vijf jaar zou de overheid een nieuw besluit over WTC kunnen nemen. Daarbij zal onder andere de vraag aan de orde moeten komen of een intermediaire instelling als WeTeN een taak moet houden. En zo ja, welke taak dat moet zijn.

De evaluatiecommissie van het Rathenau Instituut signaleert ook een aantal tekortkomingen in de huidige uitvoering van taken. Die tekortkomingen hebben voor een deel te maken met de missie. Als de overheid een missie heeft vastgesteld, zal de tijd moeten leren of het Rathenau Instituut in staat is de betrokken taken goed uit te voeren. Over vijf jaar zou de overheid kunnen bepalen of en hoe de missie van het Rathenau Instituut gecontinueerd moet worden. Dit betekent dat het mandaat voor het Rathenau Instituut voorlopig tot vijf jaar beperkt wordt. De evaluatiecommissie doet geen uitspraak over de middelen, zodat continuering van het huidige budget in de rede ligt.

De Raad concludeert dat de overheid de stichting WeTeN en het Rathenau Instituut de taken moet geven zoals die eerder in dit advies zijn verwoord. Beide instellingen zouden voor een periode van vijf jaar een budget moeten

krijgen dat minimaal overeenkomt met hetgeen de overheid nu op de betrokken gebieden uitgeeft. Evaluatie van missie/budget zou over vijf jaar moeten plaatsvinden. Gelet op de veranderingen in de missie is voor de stichting WeTeN een tussentijdse voortgangsevaluatie na twee jaar gewenst.

Aldus vastgesteld te Den Haag, 24 november 1999.

Dr.ir. B.P.Th. Veltman
voorzitter

Dr. A. van Heeringen
secretaris